

هنر و معماری اسلامی

مسجد

www.ketab.ir

میثم زندی

سرشناسه	زندى، ميثم، ۱۳۵۹ -
عنوان و نام پديدآور	هنر و معماری مساجد اسلامی / ميثم زندى.
مشخصات نشر	تهران: پژوهشگران نشر دانشگاهى، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهري	۲۰۸ ص.: مصور.
شابک	۵۶۰۰۰ ريال: ۵۶۰۰۰-۹۶۴-۸۷۷۱-۵۷۲-۲
وضعيت فهرست‌نويسى	فيا
موضوع	معماری اسلامی
موضوع	معماری مساجد
موضوع	زیبایی‌شناسی - جنبه‌های مذهبی - اسلام
رده‌بندی کنگره	۱۳۹۰ ۹۹۰/۳۸ NA
رده‌بندی ديويي	۷۲۰/۹۱۷۶۷۱
شماره کتابشناسی ملی	۲۲۷۹۹۶۳

مؤسسه انتشاراتی پژوهشگران نشر دانشگاهی

نام کتاب: هنر و معماری مساجد اسلامی

مؤلف: میثم زندی

ناشر: مؤسسه انتشاراتی پژوهشگران نشر دانشگاهی - پردازشگران

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۰

شمارگان: ۵۵۰۰ نسخه

قیمت: ۵۶۰۰۰ ريال

حروف‌چینی: مهران حسینی

لیتوگرافی: فرانکش

چاپ و صحافی: منصور

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۷۷۱-۵۷۲-۲

مراکز فروش:

پخش کتاب علوم پویا: میدان انقلاب - خیابان اردیبهشت (منیری جاوید)، بین خیابان ژاندارمری و

خیابان وحید نظری، بن بست بهار، پلاک ۱

تلفن: ۶۶۶۶۰۷۷۲ و ۶۶۴۱۹۵۶۷

تلفکس: ۶۶۶۶۰۷۷۲

پخش کتاب هنر پارسیان: میدان انقلاب - خیابان دانشگاه - کوچه آشتیان - پلاک ۲۳ تلفن: ۶۶۹۷۱۲۵۲

پخش کتاب دانشیران: خیابان منیری جاوید (اردیبهشت) - نبش خیابان وحید نظری - پلاک ۱۴۲

تلفن: ۶۶۴۱۶۶۷۶

علم گستر سپاهان: ۹ - ۲۲۱۹۹۷۸ - ۳۱۱

این اثر، مشمول قانون حمایت مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است، هر کس تمام یا قسمتی از

این اثر را بدون اجازه مؤلف (ناشر) نشر، پخش یا عرضه کند مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

تلفن انتشارات: ۶۶۹۷۰۳۳۷ - ۶۶۴۸۷۰۵۲ - ۰۹۳۶۱۱۴۵۹۵۰۵

www.pnd-pub.com

به نام هستی بخش

مقدمه ناشر

ای دو جهان از قلمت یک رقم بی قلمت لوح دو عالم عدم
در کف ما مشعل توفیق نه ره به نهان‌خانه تحقیق ده
شمع زبانه سخن افروز ساز شام جهان را ز سخن روز ساز

با سپاس از خداوند مهربان و سلام و درود بر تمامی مخاطبین گرامی
کتابی را که مطالعه نموده‌اید با توجه به اهداف این مؤسسه انتشاراتی جهت دسترسی
مخاطبین گرامی به مطالب علمی جدید، گردآوری شده است. مطمئناً در تهیه و تدوین چنین
کتابهایی نظرات، پیشنهادات و انتقادات سازنده شما راه‌گشای ما در جهت دستیابی به مطالب
علمی برتر و بهتر خواهد بود؛ از این رو امید آن داریم ما را از راهنمایی‌های ارزنده خود
بی‌نصیب نگذاشته و اساتید و صاحب‌نظران علوم مختلف خصوصاً فرهیختگان رشته‌های
معماری و هنر و هنر اسلامی ما را در این راه یاری رسانند.
پیشاپیش از بذل محبت عزیزان مخاطب و اساتید گرامی شکر نموده و دست این عزیزان
را در جهت تهیه آثاری برتر و بهتر به گرمی می‌فشاریم.

مؤسسه انتشاراتی

پژوهشگران نشر دانشگاهی

پیشگفتار مؤلف:

مجموعه حاضر به نام «هنر و معماری اسلامی-مسجد» می‌باشد که مطالبی را در این خصوص به خود اختصاص داده است هدف از جمع‌آوری و تدوین مطالبی در زمینه هنر و معماری با تأکید بر ساختمان مسجد، شناخت زیبایی‌شناسانه و رویکرد هنرمندانه به معماری مساجد می‌باشد، زیرا مسجد به عنوان بنای اساسی و محور فعالیت‌های اجتماعی مسلمانان در نظر گرفته شده است و شناخت و شناسایی صحیح و بنیادین مسجد به افراد جامعه باعث می‌شود روح مشارکت اسلامی در فضای معنوی این اماکن تقویت گردیده و افراد جامعه با نگاهی که همراه با نوآوری بوده، به این معماری هنرمندانه بنگرند. لذا با انتخاب این موضوع و تهیه مطالبی اهتمام ورزیده شد تا اطلاعات قابل قبول و کارآمدی را در دسترس علاقمندان قرار داده تا بتوانیم قدر و منزلت معماری مساجد را حفظ نماییم.

در این مجموعه از منابع معتبر و مهمی نظیر:

قرآن، بحارالانوار محمد باقر مجلسی، علل الشرایع و من لا یحضر الفقیه محمد بن علی ابن بابویه و ... استفاده شده است.

همچنین روش گردآوری این مجموعه از نوع جمع‌آوری اسنادی و کتابخانه‌ای بوده و نوع روش تحقیق توصیفی، تحلیلی و تاریخی مورد استفاده قرار گرفته شده است. این تحقیق شامل ۵ فصل می‌باشد.

فصل اول با عنوان ظهور اسلام و فضای صدر اسلام می‌باشد که در آن به چگونگی ورود اسلام به فضای هنری و معماری مساجد اولیه پرداخته است.

در فصل دوم «هنر و زیبایی از دیدگاه منابع اسلامی» در ۴ زیر فصل مورد بررسی قرار گرفته است، در این فصل به جمال خداوندی، زیبایی و جمال هستی، انواع زیبایی تذکر داده شده در قرآن و به وجود آوردن زیبایی‌ها پرداخته شده است.

فصل سوم با عنوان معماری اسلامی، شامل ۴ زیر فصل می‌باشد که به بررسی شیوه‌ها و ساختمان معماری می‌پردازد و همچنین طرح‌ها و نقوش مختلف معماری را بیان می‌کند و به معماری بناهای مختلف از جمله بازارها و کاروان‌سراها و ساختمان‌های نظامی و ... می‌پردازد و همچنین معماری کشورهای مختلف را از دیدگاه اسلام مورد بررسی قرار می‌دهد.

فصل چهارم که به عنوان معماری اسلام از ظهور اسلام تا قرن یازدهم هجری می‌باشد، شامل ۹ زیر فصل می‌باشد که در این فصل مساجد اسلامی را در خارج از عربستان مورد بررسی قرار می‌دهد و همچنین چگونگی نفوذ هنر ایران به کشورهای اسلامی و معماری چند شهر را بیان می‌کند.

فصل پنجم با عنوان مسجد، که شامل ۹ زیر فصل می‌باشد و در آن به تعریف مسجد پرداخته شده و همچنین معماری خانه حضرت محمد (ص) را مورد بررسی قرار داده و عناصر اصلی مسجد را نام می‌برد و کارهایی که در یک مسجد می‌توان انجام داد را مورد تحلیل و بررسی قرار می‌دهد.

به طور کلی این مجموعه با ۵ فصل در زمینه موضوع کتاب، تدوین و جمع‌آوری شده است. امیدوارم این کتاب بتواند زمینه و انگیزه‌ای برای بررسی دقیق و موşkافانه، پیرامون عناصر و اجزای سازنده مسجد، فلسفه هنر و معماری اسلامی به وجود بیاورد.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۲	کلیدواژه.....
۱۵	فصل اول: ظهور اسلام و فضای صدر اسلام.....
۳۱	فصل دوم: هنر و زیبایی از دیدگاه منابع اسلامی.....
۲۳	۱-۲ جمال خداوندی.....
۲۳	۱-۱-۲ خداوند متعال با جمال توصیف شده است.....
۲۴	۱-۲-۲ صفت جمال خداوندی چگونه باید تفسیر شود؟.....
۳۸	۱-۳-۲ چگونگی دریافت جمال خداوندی.....
۴۰	۱-۴-۲ محبت، تیم، عشق، صبا به و جمال خداوندی.....
۴۳	۲-۲ شکوه و جمال هستی.....
۴۹	۲-۳ انواع زیبایی‌های تذکر داده شده در قرآن.....
۴۹	۲-۳-۱ زیبایی آسمان با ستارگانش.....
۵۰	۲-۳-۲ زیبایی ترکیب انسان و صورت او.....
۵۱	۲-۳-۳ زیبایی جانداران.....
۵۲	۲-۳-۴ زیبایی مناظر طبیعی در روی زمین.....
۵۳	۲-۳-۵ زیبایی آرمان‌های معقول.....
۶۰	۲-۴ بوجود آوردن زیبایی‌ها.....
۶۰	۲-۴-۱ تحصیل زیباییهای منطبق با قرآن.....
۶۲	۲-۴-۲ نتیجه کلی تفسیر آیات مربوط به زیبایی.....
۶۵	فصل سوم: معماری اسلامی.....
۶۷	۳-۱ شیوه‌ها.....
۶۷	۳-۱-۱ ساختمان با بام‌های روی قوس.....
۷۴	۳-۱-۲ ساختمان طاق‌ها.....
۸۴	۳-۲ اشکال.....
۸۴	۳-۲-۱ اعضای عمده بنا از نظر دکوراسیون.....
۸۶	۳-۲-۲ نقوش زینتی برجسته و رنگ‌آمیزی.....
۸۹	۳-۲-۳ طرح‌ها و تناسب‌ها.....

۹۴	۳-۳ بناها
۹۴	۳-۳-۱ مسجد
۱۰۳	۳-۳-۲ سکونت
۱۰۶	۳-۳-۳ تأسیسات پذیرایی، حمام‌ها و بازارها
۱۰۷	۳-۳-۴ پل‌ها
۱۰۹	۳-۳-۵ ساختمان‌های نظامی
۱۱۰	۳-۴ خلاصه‌ای از معماری اسلامی: مکتب‌ها و نفوذها
۱۱۵	فصل چهارم: معماری اسلامی از ظهور اسلام تا قرن یازدهم هجری
۱۱۷	۴-۱ طرح مساجد اسلامی در خارج از عربستان
۱۲۰	۴-۲ نفوذ هنر ایران در کشورهای اسلامی
۱۲۲	۴-۳ شهر بغداد پایتخت خلفای عباسی
۱۲۴	۴-۴ ابنیه مذهبی در مصر
۱۲۷	۴-۵ تونس - مسجد جامع فیروان
۱۲۸	۴-۶ اسپانیا
۱۳۲	۴-۷ ابنیه مذهبی ایران در آغاز عهد اسلامی
۱۴۰	۴-۸ تأثیر اصول معماری ایران در هندوستان
۱۴۰	۴-۹ ابنیه مذهبی عثمانی در چهار قرن اخیر
۱۴۳	فصل پنجم: مسجد
۱۴۷	۵-۱ تعریف
۱۵۰	۵-۲ خاستگاه مسجد
۱۵۷	۵-۳ خانه حضرت محمد (ص)
۱۶۲	۵-۴ مسجد و مسجد جامع
۱۶۶	۵-۵ نوآوری‌ها
۱۶۷	۵-۵-۱ محراب
۱۶۸	۵-۵-۲ منبر
۱۷۲	۵-۵-۳ مقصوره
۱۷۵	۵-۵-۴ بازوی چلیپای برجسته با سقف دو طرف شیب‌دار
۱۷۸	۵-۵-۵ گنبد بالای محراب
۱۸۱	۵-۵-۶ دیگر اجزای مسجد

۱۸۶	 (۵-۶) کاربردهای جنبی مسجد
۱۸۷	 (۵-۶-۱) آموزش و پژوهش
۱۸۸	 (۵-۶-۲) کاربردهای مذهبی افزون بر معمول
۱۹۰	 (۵-۶-۳) عدالت
۱۹۱	 (۵-۶-۴) سیاست
۱۹۲	 (۵-۷) کاربردهای ویژه مسجد
۱۹۵	 (۵-۸) قداست روز افزون مسجد
۱۹۷	 (۵-۹) خصوصیات طرح مسجد
۱۹۸	 (۵-۹-۱) انعطاف‌پذیری
۱۹۸	 (۵-۹-۲) بی‌تفاوتی نسبت به نماهای خارجی
۱۹۹	 (۵-۹-۳) تأکید بر داخل
۲۰۱	 پسگفتار
۲۰۶	 فهرست منابع و مآخذ

کلید واژه

۱- آرابسک (arabesque): اصطلاحی که به طور عام در مورد نقوش گیاهی درهم بافته یا طوماری به کار می‌رود و به خصوص یکی از نقشمایه‌های شاخص در هنر اسلامی است در قرون وسطای متأخر این گونه نقوش‌ها را «مغربی» می‌نامیدند ولی در سده شانزدهم که اروپاییان به هنر اسلامی توجه پیدا کردند، واژه آرابسک به کار رفت.^۱

۲- اسلام: اسلام یعنی همان دین حق که در همه‌ی زمان‌ها بوده و به دست پیغمبر اکرم به حد کمال خودش رسیده است، اسلام یعنی تسلیم شدن به خدا و پذیرفتن رسالت‌های فرستادگان او است.^۲

۳- بازلیکاها: (Basilica) در اصل، ساختمانی مستطیل شکل با تالار وسیع راهرو دار بود که توسط رومیان برای امور اداری، قضایی و مالی ساخته می‌شد. بعداً، نخستین کلیساها را طبق الگوی آن ساختند؛ از این رو، کلیساهای اولیه بازلیکا نام گرفتند.^۳

۴- حقیقت: یعنی اندیشه‌هایی که با واقع و نفس الامر منطبق است. آنچه وجود خارجی و واقعی دارد، آنچه با واقعیت سازگاری و مطابقت دارد.^۴ پس حقیقت عبارت است از اندیشه‌ای که در ذهن آن فرد وجود دارد و با اندیشه‌های دیگر او سازگار است.^۵

۵- قرآن: کتاب مقدس مسلمانان مشتمل بر ۱۱۴ سوره و ۶۶۰۰ آیه^۶

۶- محراب: تورفتگی درون دیوار یک مسجد که نشان‌دهنده جهت رو به قبله (مکه) است.^۷ محراب طاق نماگونه ایست و معمولاً به آیات قرآن مزین است.^۸

۷- مسجد: جمع آن مساجد؛ الموضع الذی یُسجَد فیهِ، کل موضع یتعبد فیهِ، سجده‌گاه، هر جای عبادت و نیایش^۹ جایی که در آن سجده‌کننده، نمازخانه^{۱۰}

۱- پاکباز، رویین، دائرةالمعارف هنر، ص. ۲۷.

۲- زکریایی، محمد علی، فرهنگ مطهر، ص. ۹۲.

۳- پاکباز، رویین، دائرةالمعارف هنر، ص. ۶۸.

۴- حسن انوری، فرهنگ بزرگ سخن، ج. ۳، ص. ۲۵۶۰.

۵- فرهنگ مطهر، ص. ۳۶۹.

۶- فرهنگ بزرگ سخن، ج. ۶، ص. ۵۵۰۶.

۷- ادوارد لوسی، اسمیت، اصطلاحات هنری، ترجمه فرهاد گنجایش، ص. ۱۹۴.

۸- دهخدا، علی اکبر، لغت‌نامه دهخدا، ج. ۱۲، ص. ۱۸۱۱۷.

۹- معلوف، لویس، المنجد، ص. ۳۲۱.

۱۰- معلوف، لویس، فرهنگ ابجدی، ترجمه رضا مهیار، ص. ۳۲۱.

۱۱- بندر ریگی، محمد، فرهنگ بندر ریگی، ج. ۲، ص. ۱۹۶۴.